

УДК 338.4

ЄФІМЕНКО Надія Анатоліївна,
доктор економічних наук,
професор, професор кафедри якості, стандартизації
та управління проектами, Черкаський національний
університет імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна

МЕТОДИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОТОРГІВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ

У статті розглядаються методи державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності аграрного сектору економіки України. Розкрито суть та механізми здійснення правового, адміністративного та економічного регулювання зовнішньоторговельної діяльності аграрного сектору економіки. Розглянуті різні класифікації методів регулювання зовнішньоторговельних відносин. Встановлено, що ефективна зовнішньоекономічна діяльність може сприяти вирішенню ряду проблем й створенню умов для виходу вітчизняних виробників на світові ринки.

Ключові слова: держава, державне регулювання, зовнішньоторговельна діяльність, аграрний сектор, методи регулювання, ринок, регуляторна політика, конкурентоспроможність продукції.

Постановка проблеми. Формування стратегічних та тактичних планів і прогнозів в аграрному секторі економіки здійснюється безпосередньо з допомогою державного регулювання. Кожна країна світу здійснює державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності за допомогою зовнішньоторговельної політики, яка містить в собі низку заходів, направлених на досягнення економікою даної країни певних переваг на світовому ринку, в той самий час, вона здійснює захист власного внутрішнього ринку від конкуруючих імпортованих товарів.

Зростання темпів та обсягів світової торгівлі агропродовольчими товарами, інтеграція у світове господарство та агропромислова спеціалізація України на сучасному етапі визначають підвищену увагу до проблеми регулювання зовнішньоторговельної діяльності в даній галузі. Врахування концепції багатofункціональності та неекономічних аспектів розвитку сільського господарства все сильніше впливають на аграрні політики урядів різних країн, тому більшість країн переходять наразі від лібералізму у сфері АПК до посилення державного регулювання зовнішньої торгівлі сільськогосподарської продукції у рамках глобальних і регіональних торговельних угод [1].

Економічна криза в Україні змушує державу, виробників продукції та інвесторів вести активний пошук нових напрямів розвитку країни та диверсифікувати ринки збуту продукції. Вагоме місце при цьому посідає аграрний сектор економіки, а його зовнішньоторговельний стан є визначальним на даному етапі розвитку України, одночасно з цим, його експортний потенціал виступає одним із перших кроків до виходу країни з кризи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблем регулювання зовнішньоторговельної діяльності аграрного сектору економіки, визначення ролі держави у її ефективному функціонуванні в умовах реформування, присвячені розробки вчених: І. Дідківського, О. Носова, В. Малиновського, Д. Міщенко, Т. Піхняк, І. Розпутенко, Р. Рудницької, Д. Стеченко, О. Федорчака, Д. Шпар.

Ними створений теоретико-методологічний фундамент дослідження даної проблеми, вирішено ряд її методичних та прикладних аспектів щодо формування та регулювання зовнішньоторговельної діяльності аграрного сектору.

Мета дослідження полягає у розкритті методів державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності аграрного сектору економіки України.

Виклад основного матеріалу дослідження. До головних чинників сталого економічного розвитку, яких потребують країни під час суспільно-економічних

трансформацій, належить ефективне державне регулювання зовнішньоторговельної діяльності аграрного сектору економіки, яким потрібно називати цілеспрямований вплив, що здійснює держава у сфері управління цією діяльністю з метою надання економічним процесам певної спрямованості відповідно до цілей, завдань та інтересів країни.

Правове регулювання зовнішньоторговельної діяльності аграрного сектору економіки України здійснюється шляхом розробки і введення в дію законодавчих і нормативних актів.

Адміністративне регулювання (управління) спирається безпосередньо на силу державної влади і включає заходи заборони, дозволу, примусу. До адміністративних заходів належать: відстежування паритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію з метою своєчасного корегування граничних цін; визначення пріоритетних напрямів дотацій і інвестицій; контроль за дотриманням стандартів на сільськогосподарську продукцію і продовольство; встановлення квот, митного збору на імпорт або експорт сільськогосподарської продукції і продовольства з метою захисту вітчизняних товаровиробників і продовольчого ринку; переорієнтація органів державного управління АПК відповідно до формування якісно нової структури, адекватної ринковій економіці; розвиток функцій місцевого самоврядування [2].

Економічне регулювання зовнішньоторговельної діяльності аграрного сектору економіки України базується на зовнішньоекономічних інтересах товаровиробників у аграрному секторі економіки і матеріальному стимулюванні розвитку певних видів діяльності відповідно до потреб суспільства. Дане регулювання реалізується через цінову, податкову, соціальну політику; бюджетне фінансування; кредитування і страхування сільського господарства; регулювання зовнішньоекономічних зв'язків та інше.

З політичної точки зору перевагами для розвитку експортного потенціалу аграрного сектора України є підписання Угоди про асоційоване членство в ЄС та подовження останнім преференцій до 2016 року, а от негативним фактором впливу стає інтервенція Російської Федерації, хитка політична система та відсутність економічних науково-обґрунтованих реформ і значний вплив політичних факторів перешкоджає процесу їх реалізації. Економічними плюсами України в аграрному секторі є переважання експорту над імпортом у два рази, проте більшість експортованого товару сировина, а система логістики і зберігання врожаїв потребує вдосконалення. Значна державна підтримка США та ЄС своїх національних товаровиробників знижує конкурентоспроможність української аграрної продукції на світовому ринку, а негативний інвестиційний імідж України уповільнює розвиток виробництва [3].

В середині країн створюються системи зв'язків внутрішнього розвитку, які взаємопов'язані з економічними процесами, що здійснюються за межами держав. Таким чином, у кожній державі утворюється регуляторний механізм, який своїми формами, методами та інструментами узгоджується із нормами і принципами міжнародного права. Тому, цілком логічним вбачається твердження, що в умовах глобалізації регулювання зовнішньоторговельною діяльністю здійснюється на двох рівнях: національному, де суб'єктом регулювання виступає держава та державні органи, а також недержавні інституції, завдяки яким здійснюється координування та стимулювання розвитку зовнішньоторговельної діяльності; наднаціональному, де суб'єктами виступають міжнародні організації, регіональні інтеграційні об'єднання, міжнародні інвестиційні інституції тощо.

Функціонування світового господарства як одного цілого ставить перед Україною, питання необхідності взаємоузгодження цих двох рівнів регулювання. Крім того, необхідно виокремити і корпоративний рівень регулювання. Він здійснюється через впровадження сукупності дій, заходів та прийомів, що формують ринкову поведінку підприємства. У процесі досягнення і утримання суб'єктом зовнішньоторговельної діяльності провідної позиції на ринку шляхом обмеження або послаблення конкурентної боротьби має місце обмежувальна міжнародна ділова практика.

Тому, в рамках взаємопов'язаних систем національного, наднаціонального та корпоративного рівнів взаємодії зовнішньоторговельну політику аграрного сектора можна визначити як сукупність цілей, засобів і методів з боку держави в рамках правил наднаціональних інституцій, спрямованих на формування міцних економічних позицій національних суб'єктів господарювання на міжнародних ринках для підвищення ефективності зовнішньої торгівлі аграрного сектора як чинника розвитку національної економіки.

Першочерговою умовою регуляторної політики повинна бути відповідність очікуваним змінам кон'юнктури світового агропродовольчого ринку та основним тенденціям міжнародної торгівлі, головними з яких на даний момент є такі:

- лібералізація торгівлі та спрощення доступу до ринків країн, що розвиваються, з одночасним посиленням протекціонізму в розвинутих країнах;
- розвиток програм імпортозаміщення в рамках реалізації завдань продовольчої безпеки;
- зростання впливу транснаціональних корпорацій на кон'юнктуру глобального агропродовольчого ринку;
- збільшення частки технічних культур в експорті країн, що розвиваються, внаслідок зростання попиту виробників енергоресурсів у розвинених країнах.

До системи методів регулювання зовнішньоторговельної діяльності на національних рівнях відноситься сукупність взаємодоповнюючих заходів правового, адміністративного, економічного та організаційно-технічного характеру, які визначають правила і процедури здійснення всього комплексу експортно-імпортних операцій. В експортній політиці ця система спрямована на сприяння розвитку експортоорієнтованого виробництва та просування продукції аграрного сектора на зовнішні ринки.

В різних літературних джерелах розглянуті різні класифікації методів регулювання зовнішньоторговельних відносин. Так, І. Дідківський поділяє їх на торговельно-політичні та валютно-політичні [4]. Д. Стеченко визначає, що методами регулювання зовнішньоекономічної діяльності є такі:

- адміністративні, які найдоцільніше застосовувати за умов економічної нестабільності, зростання дефіциту та інфляції. До них належать: ембарго, ліцензування, квотування, специфічні вимоги до товарів;
- економічні, що займають провідне місце у період стабілізації економіки. До них належать митні тарифи, збори, імпортні депозити, пільгові кредити експортерам тощо [5].

Існує поділ методів на тарифні, що ґрунтуються на використанні митних тарифів та нетарифні – квоти, субсидії, ліцензії, антидемпінгові заходи тощо [4].

Валютні регулювання та валютні обмеження, можна виокремити, як окрему групу економічних методів які здійснюють вагомий вплив на формування ціни товарів на міжнародних ринках.

За умов глобалізації світового господарства, основним регулюючим центром міжнародної торгівлі є СОТ. Основною метою якої є розширення світової торгівлі, збільшення обсягу інвестицій у світовій економіці, підвищення рівня зайнятості, життя та доходів населення світу, стимулювання розвитку виробництва та оптимальне використання світового ресурсного потенціалу. Реалізація цієї мети передбачається шляхом сприяння лібералізації міжнародної торгівлі, зниженню імпортного мита та ліквідації нетарифних бар'єрів у міжнародній торгівлі. До Компетенції СОТ, у відповідності з рішенням Уругвайського раунду, віднесено, крім митно-тарифного захисту, нетарифних бар'єрів, антидемпінгових заходів ще й торгівлю сільськогосподарською продукцією, текстилем, одягом, послугами та торгові аспекти прав інтелектуальної власності [6].

Підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС відіграє важливу роль у формуванні регуляторної політики у сфері експорту аграрної продукції в сучасних умовах господарювання. В результаті чого товаровиробники отримали нові можливості та нові обмеження. Трансформації в реалізації торговельної політики при створенні Поглибленої та Всеохоплюючої Зони Вільної Торгівлі (ПВЗВТ) з ЄС передбачають, в першу чергу, скасування та зменшення мит.

Аграрний сектор завжди займав особливе місце в системі державного регулювання, що зумовлено необхідністю гарантування продовольчої безпеки та розв'язанням соціальних питань, специфікою та ризикованістю сільськогосподарського виробництва, а також важливістю підтримки конкурентоспроможності національного виробника для участі у міжнародній торгівлі. Соціально-економічна важливість державного регулювання підтверджується і практикою економічно розвинутих країн. Зокрема, Європейський союз щорічно витрачає понад 40 млрд. євро на реалізацію Спільної аграрної політики, тобто 45% свого бюджету, тоді як внесок сільського господарства у внутрішній валовий продукт ЄС становить лише 2%, а частка селян складає лише 5% економічно активного населення ЄС [7].

З точки зору навколишнього середовища, то воно надзвичайно сприятливе для розвитку сільського господарства, країна багата чорноземами, клімат помірний, без раптових перепадів температур, а також висока забезпеченість водними ресурсами. Проте внесення недостатньої кількості органічних добрив, недотримання сівозмін, зниження рівня ґрунтових вод та ерозія ґрунтів призвело до зменшення родючості земель на 3% за останні 20 років [3].

Держава може стимулювати економічний та експортоорієнтований розвиток через формування та підтримку інститутів, які породжують інституційні стимули продуктивного типу. У ринкових умовах таким є, насамперед, інститут конкуренції, який стимулює найбільш ефективного виробника, охорону правопорядку, справедливе правосуддя тощо. Держава також повинна ліквідувати «провали ринку» через створення системи соціальних гарантій, освіти, охорони здоров'я, базової інфраструктури тощо. Успіх державної політики розвитку в країнах Східної Азії, Японії та Китаю ґрунтувався на введенні державою дієвих стимулів до продуктивної діяльності економічних суб'єктів, інвестування та підвищення ефективності національних виробництв. Ця політика базувалася на дії конкурентних сил і направляла фінансові ресурси найбільш ефективним виробникам, відповідно до об'єктивних результатів їх господарської, у т.ч. експортної, діяльності, згідно з чітко визначеними критеріями [8].

Ефективна зовнішньоекономічна діяльність може вирішити не лише проблему завантаження виробничих потужностей переробних підприємств за рахунок забезпечення якісною сировиною, створення економічно вигідних умов в аграрному секторі для вирощування сільгосппродукції, забезпечення гарантованої зайнятості сільськогосподарських виробників, а й створення умов для виходу вітчизняних виробників на світові ринки, що особливо актуально в умовах світової продовольчої кризи.

Важливим фактором є підвищення якості продукції. Низька якість пов'язана перш за все з домінуванням дрібних приватних підприємств у загальній структурі господарських виробників, які обмежені в фінансових ресурсах і не спроможні на впровадження інноваційних технологій виробництва, не здатні задовольнити переробну галузь у необхідних сировинних ресурсах, промислові вимоги до великих партій, єдиних стандартів, придатності до транспортування, стабільності виробництва.

Одним із важливих факторів розширення виробництва та виходу вітчизняних підприємств на зовнішні ринки є диверсифікація видів виробничої діяльності підприємств агропромислового комплексу, що дозволяє певною мірою стабілізувати виробництво і збільшити грошові надходження від реалізації продукції на 20 - 25%.

Досвід зарубіжних сільськогосподарських виробників різних галузей агропромислового комплексу свідчить про існування можливості використовувати сучасні технології вирощування і переробки сільськогосподарської сировини та дійового господарського механізму державної підтримки виробників. Вагомими резервами досягнення цієї мети є реструктуризація експорту за рахунок збільшення переробної продукції.

Необхідно скористатись позитивним досвідом країн світу щодо здійснення державної підтримки додаткового фінансування заходів розвитку аграрної науки та впровадження у виробництво новітніх технологій, підвищення конкурентоспроможності сільського господарства. Використання механізму рефінансування НБУ, лізингових програм, державних гарантій, міжнародних фінансових інструментів здійснить позитивний вплив на підвищення конкурентоспроможності галузей агропромислового комплексу, поліпшення природного середовища та підвищення якості життя.

В свою чергу, підвищення конкурентоспроможності продукції сільського господарства залежить від удосконалення зовнішньоекономічної діяльності шляхом впровадження міжнародних стандартів якості, що сприятиме притоку іноземних інвестицій.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Поєднання методів державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності аграрного сектору економіки України, виокремлення з них головних та другорядних в першу чергу залежить від стану виробничих відносин та рівня продуктивних сил країни. Оптимальний розвиток суспільних процесів досягається за умов застосування всієї сукупності методів. Кожний із них по-своєму впливає на учасників суспільного виробництва, діяльність органів державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності аграрного сектору економіки України.

Можна зробити висновок, що держава намагається створити всі необхідні умови для нормального функціонування аграрного сектора. Наскільки її дії будуть ефективними, засвідчить час, проте поки що залишається лише сподіватись на поступове розв'язання всіх накопичених проблем комплексу. Подальше удосконалення інфраструктури агропродовольчого ринку має здійснюватися за умов налагодження взаємовідносин всіх її структурних елементів.

Список використаних джерел

1. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / О.М. Бородіна, В. М. Геєць, А. О. Гуторов [та ін.] ; за ред. В. М. Гейця, О. М. Бородіної, І. В. Прокопи. – К., 2012. – 56 с.
2. Міщенко Д.А. Аналіз методів державного регулювання аграрного сектору економіки України / Д.А. Міщенко// Наукові праці. Державне управління. - 2010. – Вип.135. Том 147. – С.123-127.
3. Яценко О.М. Розвиток експортного потенціалу аграрного сектору економіки України в умовах глобалізації / О.М. Яценко, Н.Г. Невзгляд, А.Г. Невзгляд // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – №3. – С. 39-48.
4. Дідківський І. М. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства : навч. посібник / І. М. Дідківський. – К. : Знання, 2006. – 462 с.
5. Стеченко Д. М. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Д. М. Стеченко. – К. : МАУП, 2000. – 172 с.
6. UN ComtradeDatabas [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://comtrade.un.org/>.
7. Шпар Д. Реформа общей аграрной политики в Евросоюзе и ее последствия для ФРГ / Д. Шпар, К. Беме // АПК: экономика, управление. – 2004. – № 7. – С. 67–76.
8. Носова О. В. Інституціональні основи та форми стимулювання економічного розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.01 / О. В. Носова ; Харків. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2007. – 17 с.

References:

1. Borodin A. M., Geyets V. M., Gutorov A. A. [and others] (2012) The Ukrainian model of agrarian development and its socket name reorientation. *K.*, 56.
2. Mischenko D. A. (2010) Analysis of methods of state regulation of agrarian sector of economy of Ukraine. *Naukovi pratsi. Derzhavne upravlinnya*, 135/147, 123-127.
3. Yatsenko O. M., Nevzhlyad N.H., Nevzhlyad A.H. (2015) The development of export potential of agrarian sector of economy of Ukraine in conditions of globalization. *Zovnishnya torhivlya: ekonomika, finansy, pravo*, 3, 39-48.
5. Didkovsky I. M. (2006) Foreign economic activity of enterprise. *K. : Znannya*, 462.
6. Stechenko D. (2000) State regulation of economy. *K. : MAUP*, 172.
7. UN ComtradeDatabas [Electronic resource]. Access mode: <https://comtrade.un.org/>.
8. Shpar D., Boehme C. (2004) Reform of the common agricultural policy in the European Union and its consequences for Germany. *APK: ekonomika, upravleniye*, 7, 67-76.
9. Nosova O. V. (2007) Institutional frame work and promotion of economic development. *Kiev. NAT. UN-t im. V. N. Karazina*, Kharkov, 17.

YEFIMENKO Nadiya Anatoliyivna,

Doctor of Economic Sciences, Professor,

Professor of the Department of Quality,

Standardization and Project Management,

Cherkasy National University named after Bohdan Khmelnytsky

METHODS OF STATE REGULATION OF FOREIGN TRADE ACTIVITIES OF THE AGRARIAN SECTOR OF ECONOMY

Abstract. Introduction. The formation of strategic and tactical plans and forecasts in the agricultural sector of the economy is carried out directly through state regulation. Every country carries

out the state regulation of foreign trade using the foreign trade policy, which contains a number of measures aimed at achieving the economy of the country certain advantages in the world market, at the same time, it provides protection of domestic market from competing imported goods.

The economic crisis in Ukraine makes the state, producers and investors to actively search for new directions of development of the country and to diversify markets. An important place takes the agricultural sector and its trade status is crucial at this stage of development of Ukraine, at the same time, its export potential is one of the first steps towards bringing the country out of crisis.

Purpose. The purpose of the study is to reveal the methods of state regulation of foreign trade activities of the agrarian sector of economy of Ukraine.

Methods. Methods used in the article: theoretical analysis and synthesis of the test material, social and qualitative research methods, analytical - statistical method.

Results. Further improvement of the infrastructure of the agrofood market should be subject to the relationship of all structural elements of the complex.

Originality. An important factor in the expansion of production and output of domestic enterprises to foreign markets is the diversification of production activities of agricultural enterprises, allowing to a certain extent, to stabilize production and increase receipts from product sales

Conclusion. The government is trying to create all the necessary conditions for the normal functioning of the agricultural sector. How its actions will be effective, time will tell, but so far it remains only to hope for a gradual solution of all collected problems of the complex.

Keywords: the state, state regulation, foreign trade, agriculture, regulation, market, regulatory policy, and competitiveness.

Одержано редакцією: 23.08.2017
Прийнято до публікації: 30.08.2017

УДК 336.71

МЕЛЬНИЧЕНКО Олександр Віталійович,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри економіки
підприємства, обліку і аудиту,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
м. Черкаси, Україна

СТРАТЕГІЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

У статті створено та продемонстровано дієвість розрахункового інструментарію щодо науково-обґрунтованого визначення оптимальних значень фінансових показників діяльності банківської сфери, які характеризують його кредитоспроможність у перспективі, задля покращення своєї позиції у рейтингу групи банків-конкурентів. Запропоновано множинну фінансових показників, що мають бути оцінені для визначення кредитного рейтингу банків-конкурентів. Продемонстровано підхід щодо виявлення ступеню впливу показників на рівень кредитоспроможності на прикладі конкретних банків. Перевірено отримані чисельні результати на адекватність та коректність та виявлено, що в процесі застосування даного підходу неодмінно мають бути враховані обмеження на фінансові показники – варійовані змінні. Зроблений висновок, що використання запропонованого теоретико-методологічного інструментарію щодо оцінки, аналізу та оптимізації показників своєї фінансової діяльності, які характеризують кредитний рейтинг банку, надасть можливість оцінити стан банку та визначити орієнтири свого фінансового розвитку, та відповідно впровадити ефективну систему управління та реалізувати превентивні заходи щодо недопущення погіршення фінансової ситуації.

Ключові слова: банк, фінансові показники, аналіз фінансових показників, рейтинг, кредитоспроможність, оптимізація, обмеження.